

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2014 – Volume 23, Issue 2, pp. 4–20
URN:NBN:NL:UI:10-1-116243

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Igitur publishing, in cooperation with
Utrecht University of Applied Sciences, Faculty of
Society and Law

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Drs. Angela Kok-Van Meer is werkzaam bij de
Universiteit Utrecht, Departement voor Bestuurs- en
Organisatiewetenschap.

Prof. dr. Peter Leisink is werkzaam bij de
Universiteit Utrecht, Departement voor Bestuurs- en
Organisatiewetenschap.

Prof. dr. Jo Thijssen is werkzaam bij de Universiteit
Utrecht, Departement voor Bestuurs- en
Organisatiewetenschap.

Sascha Kraus-Hoogveen, MSc is werkzaam bij de
Radboud Universiteit, Institute for Management
Research.

Correspondence to: Angela Kok-Van Meer,
Bijlhouwerstraat 6, 3511 ZC, Utrecht,
The Netherlands, E-mail: A.Kok@uu.nl

Received: 16 January 2014

Accepted: 7 April 2014

Category: Research

BETAALDE ARBEID ALS VERDRINGER VAN VRIJWILLIGERSWERK? OVERBELASTING ALS MOGELIJKE VERKLARING

ANGELA KOK-VAN
MEER, PETER LEISINK,
JO THIJSEN, SASCHA
KRAUS-HOOGVEEN

ABSTRACT

Do paid work activities displace volunteering? A potential explanation from role overload theory
Recent changes in Dutch society might lead to a shortage of volunteers. On the one hand, the
demand for volunteers is increasing: in the social welfare domain because of governmental

austerity policies and in other domains such as sports because of the higher supervision intensity of activities. On the other hand, the supply of volunteers is likely to decrease as more and more women and older workers are active in the labor market, which reduces the time that is available for volunteering. Role overload theory would suggest that the increasing labor participation rate of certain categories of workers goes along with a decline of participation in voluntary work. The secondary data analysis shows that various role loads (work, care for children living at home) are associated with differences in participation in voluntary work. However, while a higher number of contractual work hours and hours spent on work-related training are negatively associated with volunteer work, care for children living at home is positively associated with volunteering. These results provide only limited support for role overload theory.

Keywords

Volunteering, work, role overload, care

SAMENVATTING

Betaalde arbeid als verdringer van vrijwilligerswerk? Overbelasting als mogelijke verklaring

De afgelopen jaren hebben zich enkele maatschappelijke veranderingen voorgedaan, die wellicht tot schaarste op de Nederlandse vrijwilligersmarkt zouden kunnen leiden. Enerzijds neemt de vraag naar vrijwilligers toe doordat subsidieregelingen versoberen (bijvoorbeeld in zorg en welzijn) en de begeleidingsintensiteit in bepaalde organisaties stijgt (bijvoorbeeld in sport). Anderzijds neemt het aanbod van vrijwilligers af doordat vrouwen en ouderen meer en langer op de arbeidsmarkt actief zijn, waardoor minder tijd beschikbaar is voor vrijwilligerswerk. In dit artikel wordt aan de hand van de role overload theorie nagegaan of het al dan niet deelnemen aan vrijwilligerswerk van diverse categorieën werknemers samenhangt met de belasting door betaalde arbeid. Uit de secundaire data-analyse blijkt dat verschillen in belasting samenhangen met verschillen in deelname aan vrijwilligerswerk. Terwijl hogere arbeidsbelasting negatief samenhangt met het verrichten van vrijwilligerswerk, hangt zorg voor kinderen thuis positief samen met vrijwilligerswerk. Hierdoor is de steun voor de role overload theorie beperkt.

Trefwoorden

Arbeidsparticipatie, vrijwilligerswerk, role overload theorie, gezinsbelasting

INLEIDING

Vrijwilligerswerk is de afgelopen decennia herhaaldelijk onderwerp van onderzoek geweest, ook in Nederland. Daaruit komt naar voren dat vrijwilligerswerk in ons land een breed verbreid fenomeen is (Bekkers, 2005; Dekker & De Hart, 2009; De Hart, 2005; Van Herten, 2008; De Vries, 2008). Het begrip vrijwilligerswerk kan een ruime variëteit van activiteiten omvatten: het kan zich mede uitstrekken tot burenhulp, mantelzorg en vriendendiensten. Echter, dergelijke informele varianten van vrijwilligerswerk, hoe belangrijk ook, blijven in onderzoek naar vrijwilligerswerk doorgaans buiten beschouwing (zie Wilson, 2000, p. 215). Onderzoek focust veelal op het verrichten van vrijwilligerswerk in organisatieverband, in casu "onbetaalde dienstverlening ten behoeve van een organisatie of onder de paraplu van een organisatie" (De Hart, 2005, p. 20). Te denken valt aan vrijwillig verrichte werkzaamheden voor politieke en religieuze organisaties en voor organisaties die zich bezighouden met cultuur, onderwijs en sport.

Studies naar het verrichten van vrijwilligerswerk laten het belang van bepaalde achtergrondkenmerken zien. Zo is bijvoorbeeld gebleken dat bepaalde groepen zoals mensen met een hogere opleiding en inwoners van kleinere gemeenten bovengemiddeld vrijwilligerswerk verrichten, maar eveneens dat de participatie van te onderscheiden groepen in de loop van de tijd enigermate fluctueert (De Hart, 1999, p. 158). De geconstateerde verschuivingen hebben echter een beperkt karakter.

Echter, de afgelopen jaren is er sprake van enkele maatschappelijke veranderingen die wellicht tot verdergaande verschuivingen op de "vrijwilligersmarkt" zouden kunnen leiden. Een eerste factor van belang betreft een mogelijke beperking van het aanbod aan vrijwilligers doordat bepaalde groepen die in het verleden een minder hoge arbeidsparticipatie hadden en dus over relatief meer vrije tijd beschikten, zoals bijvoorbeeld ouderen en vrouwen, tegenwoordig meer en meer participeren in betaalde arbeid (Gelderblom, Collewet & De Koning, 2011; Merens, Van den Brakel, Hartgers & Hermans, 2011).

Empirische gegevens uit het afgelopen decennium laten zien dat mannen en vrouwen ongeveer even vaak vrijwilligerswerk verrichten (Van Herten, 2008, p. 12), terwijl het percentage vrijwilligers naar leeftijd een wisselend beeld toont: de ene studie vindt aanwijzingen voor een opmerkelijk hoge deelname van mensen van 35–44 jaar (Van Herten, 2008, p. 13), de andere constateert een bovengemiddelde deelname op wat oudere leeftijd (Breedveld, De Klerk & De Hart, 2004, p. 61 e.v.). In hoeverre betaalde arbeid en meer in het bijzonder de omvang van een betaalde baan een rol speelt bij het al dan niet verrichten van vrijwilligerswerk is echter onduidelijk.

Een tweede factor betreft de vraagzijde van de vrijwilligersmarkt. Aangenomen wordt dat de behoefte aan vrijwilligerswerk waarschijnlijk vrij sterk zal toenemen, onder meer omdat financiële steun van de overheid voor diverse typen organisaties met een publieke taak wordt beperkt (bijvoorbeeld kunst en cultuur) en omdat de “begeleidingsintensiteit” in bepaalde organisaties (bijvoorbeeld sport en spel) een evidente stijging te zien geeft (zie Breedveld, Kamphuis & Tiessen-Raaphorst, 2008; Popovic & Boss, 2009). De inperking van de rol van de overheid wordt beleidsmatig ingebed in een maatschappijvisie die wordt aangeduid met het begrip participatiesamenleving. Deze visie impliceert de facto een toename van de vraag naar vrijwilligerswerk zowel informeel als formeel. Maar het is niet duidelijk welke mogelijkheden en beperkingen voor vrijwilligerswerk in een participatiesamenleving in het verschiet liggen.

Om voornoemde redenen is een beter inzicht van belang in de condities die van invloed zijn op het verrichten van vrijwilligerswerk naast betaalde arbeid. Betaalde arbeid is te beschouwen als een vorm van belasting die naast andere vormen van belasting als een drempel kan worden gezien voor het verrichten van vrijwilligerswerk. Een eventueel afnemende beschikbaarheid voor vrijwilligerswerk naast betaalde arbeid zou mogelijk verklaard kunnen worden door de zogeheten overload theorie (Coverman, 1989; Hecht, 2001), die uitgaat van grenzen aan iemands belastbaarheid. We gaan hier later verder op in. Een en ander vormt aanleiding tot het onderhavige onderzoek met als vraagstelling: In hoeverre hangt het al of niet deelnemen aan vrijwilligerswerk van diverse categorieën werknemers samen met belasting door betaalde arbeid?

Het antwoord op deze vraag is gebaseerd op een secundaire data-analyse gericht op personeel uit de publieke sector.¹ Eerder onderzoek duidt er op dat werknemers in de publieke sector een bovengemiddelde belangstelling hebben voor vrijwilligerswerk (zie onder meer Rotolo & Wilson, 2006). Allereerst zal worden ingegaan op literatuur over factoren die samenhangen met deelname aan vrijwilligerswerk om onze hypothesen theoretisch te funderen. Vervolgens komt de onderzoeksopzet aan de orde, waarna een overzicht van de resultaten wordt gepresenteerd. Besloten wordt met enkele conclusies en een discussie.

LITERATUURORIËNTATIE

Georganiseerd vrijwilligerswerk neemt in Nederland een belangrijke plaats in. Dat is niet alleen zo als gekeken wordt naar het absolute aantal personen dat als vrijwilliger actief is; dat is ook zo in verhouding tot andere Westerse landen, hoewel de beperkte vergelijkbaarheid van internationale

BETAALDE ARBEID ALS VERDRINGER VAN VRIJWILLIGERSWERK?

gegevens de nodige voorzichtigheid vereist (Dekker & Van den Broek, 1999, p. 78; Dekker & De Hart, 2009, p. 22). Diverse recente studies (onder meer Bekkers, 2005; Dekker & De Hart, 2009; Van Herten, 2008) geven aan dat meer dan 40% van alle Nederlanders jaarlijks, incidenteel dan wel structureel, als vrijwilliger actief is. Wanneer gekeken wordt naar het percentage volwassenen (18-plus) dat in bepaalde “sectoren” actief is, staan door de jaren heen vrij stabiel dezelfde sectoren bovenaan: sport (13%), school (9%), religie (9%), en zorg (8%) komen uit een breed opgezet onderzoek van het CBS (Van Herten, 2008) als top-4 naar voren, waarna andere sectoren op afstand (< 5%) volgen.

Uit onderzoek (Faulk, 2009; Rotolo & Wilson, 2003) blijkt dat voor mensen met een betaalde baan de verwerving van sociale netwerken niet zo zeer een reden vormt om met vrijwilligerswerk te starten. Wel blijkt dat de netwerken waarin men beroepshalve verkeert mogelijkheden bieden en aanleidingen vormen om te participeren. Daarmee samenhangend lijkt de kans op deelname aan vrijwilligerswerk voor mensen zonder betaald werk geringer (Faulk, 2009, p. 85). Verder is het vanzelfsprekend dat het instrumentele motief om via vrijwilligerswerk kennis en ervaring op te doen als opstap naar een arbeidscontract van weinig belang is voor mensen die reeds een betaalde baan hebben. In het algemeen genomen is echter niet zo duidelijk welke invloed het verrichten van betaald werk heeft op de bereidheid tot deelname aan vrijwilligerswerk. De uit empirisch onderzoek voortkomende resultaten (Rotolo & Wilson, 2003; Ruiter & Bekkers, 2009) zijn gemengd, hetgeen mede aanleiding vormt voor nader onderzoek.

Een mogelijke theoretische verklaring voor het al dan niet participeren in vrijwilligerswerk wordt geboden door de rol-theorie (Coverman, 1989; Hecht, 2001). Er zijn diverse studies (Choi, Burr, Mutchler & Caro, 2007; Markham & Bonjean, 1996) die het uitblijven van deelname verklaren op grond van role overload, dat wil zeggen door overbelasting vanuit de diversiteit aan rollen die mensen vervullen. Echter, de bevindingen van deze onderzoeken zijn niet zonder meer te generaliseren. Ze zijn niet uitgevoerd binnen de Nederlandse situatie en de verkregen resultaten zijn bepaald niet eenduidig. De theoretische aanname van “role overload” is evenwel helder. Mensen vervullen doorgaans meerdere rollen tegelijk, onder meer in betaalde arbeid, ouderschap, et cetera en zij zullen keuzes moeten maken en belangen moeten afwegen indien de totale belasting vanuit deze rollen een bepaalde grens (= overload) overschrijdt. Het gaat bij een dergelijke afweging om rollen die qua belasting moeilijk of onmogelijk verenigbare eisen stellen, qua tijdsbesteding of mentale belasting, waardoor problemen kunnen ontstaan (Coverman, 1989; Greenhaus, Allen & Spector, 2006; Greenhaus & Beutell, 1985; Hecht, 2001).

Wat de belasting door betaald werk betreft, gaat het niet alleen om de contractomvang, in casu het aantal uren van een arbeidscontract, maar eveneens om reistijd en overwerk en om opleidingen die naast het werk moeten worden gevolgd. De navolgende hypothese sluit daarbij aan.

Hypothese 1: Mensen met een grotere belasting door betaalde arbeid zullen minder vaak een rol als vrijwilliger vervullen.

Ook de gezinssituatie is een component die in de totale belasting een factor van gewicht kan zijn: vooral de opvoeding van kinderen is daarbij van belang. Hecht (2001) en Voydanoff (1988) gaan ervan uit dat het aantal en de leeftijd van kinderen als een graadmeter kan worden beschouwd voor de mate van gezinsgebonden belasting: hoe meer kinderen en hoe jonger ze zijn, hoe hoger de belasting. Met name thuiswonende kinderen zullen een belasting betekenen. Dit type belasting wordt tussen ouders doorgaans niet gelijk verdeeld en mede in verband daarmee wordt in diverse publicaties aandacht besteed aan de relatie tussen roltheorie en sekse, zowel in meer algemene zin (Markham & Bonjean, 1996), als meer specifiek gericht op role overload van "employed women" (Pearson, 2008). De Hart (1999, p. 158) concludeert dat relatief weinig vrouwen met een betaalde baan vrijwilligerswerk verrichten, terwijl degenen die dat wel doen daaraan vrij weinig tijd besteden. Een belangrijke verklaring daarvoor kan gezocht worden in de belasting met gezins- en huishoudelijke taken. Specifiek voor Nederland geldt dat, hoewel veel vrouwen en mannen aangeven de taken thuis gelijk te *willen* verdelen, in de dagelijkse praktijk vrouwen substantieel meer tijd daaraan besteden dan mannen (Merens *et al.*, 2011). Verschillen in geslacht vormen derhalve een belangrijke proxy voor verschillen in belasting met gezins- en huishoudelijke taken, iets wat eens te meer geldt voor de fase waarin sprake is van thuiswonende kinderen.

De voorgaande interpretatie van de overload theorie is gebaseerd op de aanname dat de kans op deelname aan vrijwilligerswerk kleiner wordt als de kans op overbelasting toeneemt. Bij overbelasting zullen keuzes gemaakt moeten worden en onze assumptie is dat bij dergelijke keuzes het verrichten van vrijwilligerswerk al gauw als alternatief zal afvallen, omdat bepaalde andere rollen moeilijker zijn te ontlopen. Bij de totale belasting wordt de impact van verschillende belastingscomponenten zichtbaar gemaakt. De tweede hypothese sluit daarbij aan.

Hypothese 2: Als de totale belasting toeneemt, zal de kans op deelname aan vrijwilligerswerk afnemen.

OPZET VAN ONDERZOEK

Beschrijving databestand

Voor ons onderzoek is gebruik gemaakt van de gegevens van het personeels- en mobiliteitsonderzoek (POMO) 2008. Het POMO-onderzoek wordt om het andere jaar uitgevoerd in opdracht van de directie Arbeidszaken Publieke Sector (APS) van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Het richt zich met name op de tevredenheid, de motivatie en het arbeidsmarktgedrag van personeelsleden werkzaam in de publieke sector: overheid, rechterlijke macht, waterschappen, onderwijssector, universitair medisch centra, defensie en politie.

Goedeels gaat het in de elkaar opvolgende onderzoeken om vragen naar dezelfde gegevens, waaraan een klein aantal wisselende vragen wordt toegevoegd, in 2008 over vrijwilligerswerk. Daarom is het gegevensbestand van POMO 2008 in dit kader van belang. Binnen de POMO-onderzoeken wordt onderscheid gemaakt tussen drie personele categorieën: instromend, uitstromend en zittend overheidspersoneel. Voor de in deze bijdrage behandelde vraagstelling is gebruik gemaakt van het databestand voor zittend overheidspersoneel, bijna 35.000 respondenten. De gegevens uit dit bestand die bij analyses in het kader van onze vraagstelling zijn betrokken, worden hierna toegelicht.

Vrijwilligerswerk

In POMO 2008 is gevraagd of de betreffende medewerkers vrijwilligerswerk verrichten, zonder nadere nuancering. In onze analyses is daarom onderscheid gemaakt tussen niet (code = 0) en wel (code = 1) verrichten van vrijwilligerswerk.

Arbeidsbelasting

Alle betrokken respondenten hebben (per definitie) een betaalde baan, maar de contractomvang (aantal uren volgens contract) is een indicator voor verschillen in belasting. De gegevens daarover zijn gecodeerd in negen categorieën lopend van 1 (< 12 uur) tot 9 (> 40 uur).

Behalve de contractomvang is ook de belasting door bij- en nascholing bekend, in casu hoeveel dagen respondenten in 2007 besteed hebben aan opleiding & training. Daarbij zijn vijf categorieën onderscheiden, oplopend van 1 (1 dag of minder) tot 5 (> 10 dagen).

Gezinsbelasting

Van de respondenten is bekend of er al dan niet sprake is van thuiswonende kinderen; er is dus sprake van twee categorieën die zijn gecodeerd als 0 (geen thuiswonende kinderen) en 1 (wel thuiswonende kinderen).

Achtergrondvariabelen

Zoals al eerder is vermeld worden in empirische studies doorgaans demografische achtergrondfactoren meegenomen. Het betreft de factoren geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Geslacht is gecodeerd als 0 (mannelijk) en 1 (vrouwelijk). Leeftijd is gecodeerd in vijf categorieën, oplopend van 1 (24 jaar of jonger) tot 5 (55 tot 65 jaar). De hoogst gevolgde opleidingen zijn onderscheiden in vier niveaus, oplopend van 1 (laag) naar 4 (wetenschappelijk).

Data-analyses

Omdat de afhankelijke variabele, wel/niet verrichten van vrijwilligerswerk, dichotoom is, is logistische regressieanalyse een passende techniek om de invloed van de onafhankelijke variabelen vast te stellen. Logistische regressieanalyse geeft niet de proportie verklaarde variantie maar een pseudo R^2 , in dit geval de pseudo Nagelkerke R^2 , een benadering van R^2 die substantieel lager uitvalt. Voor het toetsen van de hypothesen wordt een stapsgewijze logistische regressie analyse uitgevoerd. Voor hypothese 1 over de invloed van arbeidsbelasting worden in de eerste stap de demografische controlevariabelen toegevoegd en in de tweede stap de vormen van arbeidsbelasting: contracturen en scholingsinspanning. Voor een toetsing van hypothese 2, effect van de totale belasting op deelname aan vrijwilligerswerk, zijn na de controlevariabelen in stap 1, eerst de arbeidsbelasting in stap 2 en dan de thuiswonende kinderen in stap 3 toegevoegd. In alle analyses is vanwege de omvang van de steekproef een significantieniveau van 0.01 aangehouden.

RESULTATEN

Demografische achtergrondkenmerken

De gepresenteerde resultaten in tabel 1 geven descriptieve informatie over de drie achtergrondvariabelen en gezinsbelasting in samenhang met het verrichten van vrijwilligerswerk. In totaal blijkt ongeveer 40% van de respondenten vrijwilligerswerk te verrichten. Relatief meer mannen dan vrouwen verrichten vrijwilligerswerk, oudere werknemers meer dan jongeren, en

Tabel 1: Achtergrondkenmerken.

N = 34.469	Deelname aan vrijwilligerswerk		Totaal
	N	%	N
Mannelijk geslacht	8.469	43,5%	19.451
Vrouwelijk geslacht	5.031	33,5%	15.018
Leeftijd 20 – 24 jaar	146	29,3%	498
Leeftijd 25 – 34 jaar	1.483	29,3%	5.065
Leeftijd 35 – 44 jaar	2.819	36,4%	7.750
Leeftijd 45 – 54 jaar	5.218	42,6%	12.251
Leeftijd 55 – 65 jaar	3.834	43,1%	8.905
Laag opgeleid	1.220	28,1%	4.342
Middelbaar opgeleid	2.945	34,7%	8.490
Hoog opgeleid	5.217	42,2%	12.355
Wetenschappelijk opgeleid	4.118	44,4%	9.282
Geen thuiswonende kinderen	6.222	35,9%	17.338
Wel thuiswonende kinderen	7.278	42,5%	17.131

hogere opgeleiden meer dan lager opgeleiden. Werknemers die thuiswonende kinderen hebben, nemen meer deel aan vrijwilligerswerk dan werknemers zonder thuiswonende kinderen.

Arbeidsbelasting

Uit de resultaten in Tabel 2 blijkt dat een grotere arbeidsbelasting, samenhangend met omvang van arbeidscontract en tijdsinvestering in scholing (training en opleiding) samenhangt met minder deelnemen aan vrijwilligerswerk. Anders gezegd, meer arbeidsbelasting impliceert minder kans op deelname aan vrijwilligerswerk, hetgeen in lijn is met hypothese 1. Ten opzichte van de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau zijn de geschatte effecten op de logit (B) van de variabelen contractomvang en scholingsinspanning erg klein. De verklaarde variantie (Nagelkerke Pseudo R²) neemt door het toevoegen van arbeidsbelasting in stap 2 van tabel 2 weliswaar met 14,3% toe ten opzichte van de eerste stap, maar de verklaarde variantie is in beide stappen vrij beperkt: 4,2% in stap 1 en 4,8% in stap 2.

Totale belasting

Arbeidsbelasting in de vorm van een hoger aantal contractuele arbeidsuren en een grotere scholingsinspanning hangt, zoals opgemerkt, negatief samen met deelname aan vrijwilligerswerk. Daarentegen hangt het hebben van thuiswonende kinderen positief samen met het verrichten van

Tabel 2: Logistische regressie totale belasting.

Variabelen	Stap 1			Stap 2			Stap 3		
	B	s.e.	Exp (B)	B	s.e.	Exp (B)	B	s.e.	Exp (B)
Geslacht	-.390	(.023)	.677**	-.481	(.026)	.618**	-.460	(.026)	.631**
Leeftijd	.182	(.011)	1.200**	.175	(.011)	1.191**	.187	(.011)	1.206**
Opleidingsniveau	.254	(.012)	1.289**	.253	(.012)	1.288**	.258	(.012)	1.294**
Contractomvang				-.055	(.007)	.947**	-.043	(.007)	.958**
Scholings- inspanning				-.038	(.004)	.962**	-.037	(.004)	.964**
Thuiswonende kinderen							.291	(.023)	1.338**
Constant	-1.661	(.057)	.190**	-.987	(.086)	.373**	-1.290	(.089)	.275**
N	34.469			34.469			34.469		
-2 Log Likelihood	45060.966			44915.914			44752.184		
Nagelkerke Pseudo R ²	.042			.048			.054		
χ^2 Model	1091.867**			145.052**			163.730**		

*p < 0,05; **p < 0,01

Geslacht: 0 = man

Leeftijd: 1 = 24 jaar of jonger

Opleidingsniveau: 1 = laag opgeleid

Thuiswonende kinderen: 0 = geen thuiswonende kinderen

vrijwilligerswerk. Het geschatte effect van de logit (B) van de variabele thuiswonende kinderen is relatief groot en geeft aan dat mensen met thuiswonende kinderen bovengemiddeld deelnemen aan vrijwilligerswerk (zie tabel 2). Op basis van de odd ratio (Exp (B)) kan gesteld worden dat de kans op het deelnemen aan vrijwilligerswerk met 33,8% vergroot wordt wanneer men thuiswonende kinderen heeft.

De verklaarde variantie (Nagelkerke Pseudo R²) neemt bij stap 3 met 14,3% toe ten opzichte van de voorafgaande stap. Door het toevoegen van de factor thuiswonende kinderen stijgt de verklaarde variantie, maar het effect is in tegenspraak met wat in hypothese 2 werd verwacht. Op de betekenis van deze resultaten zal hierna worden ingegaan.

CONCLUSIE

De vraagstelling "In hoeverre hangt het al of niet deelnemen aan vrijwilligerswerk van diverse categorieën werknemers samen met belasting door betaalde arbeid?" is in de inleiding als vertrekpunt gekozen.

BETAALDE ARBEID ALS VERDRINGER VAN VRIJWILLIGERSWERK?

Van de onderzochte groep personeelsleden uit de publieke sector blijkt bijna 40% vrijwilligerswerk te verrichten. Dit percentage komt dicht in de buurt van andere onderzoeken gebaseerd op steekproeven uit de totale Nederlandse bevolking (Bekkers, 2005; Dekker & De Hart, 2009). Er zijn daarom voorsnog geen aanwijzingen om voor Nederland te veronderstellen dat mensen die in de publieke sector werken bovengemiddeld deelnemen aan vrijwilligerswerk. Duidelijk is dat respondenten met bepaalde demografische achtergrondkenmerken bovengemiddeld vertegenwoordigd zijn onder de vrijwilligers. Dat geldt allereerst voor werknemers die wat ouder zijn. Gebleken is dat met het toenemen van de leeftijd de deelname aan vrijwilligerswerk geleidelijk stijgt. Eenzelfde effect is te constateren bij toename van het opleidingsniveau.

De andere variabelen die in dit onderzoek zijn betrokken, zijn ingegeven door de overload theorie, namelijk arbeidsbelasting en gezinsbelasting. Naarmate de arbeidsbelasting stijgt (grotere contractomvang en meer scholingstijd) neemt de kans op deelname aan vrijwilligerswerk af, hetgeen ondersteuning betekent voor hypothese 1. Thuiswonende kinderen kunnen weliswaar als een belasting worden gezien, maar desondanks is de kans op deelname aan vrijwilligerswerk onder die omstandigheid groter. Hypothese 2, waarin het gaat om de totale belasting conform de overload theorie, wordt daarom niet gesteund.

DISCUSSIE

Voorgaande bevindingen stellen ons allereerst voor de vraag hoeveel waarde – gezien de beperkte verklaarde variantie – aan de factor arbeidsbelasting moet worden toegekend als beïnvloeder van vrijwilligerswerk.

Voor een gedegen antwoord op die vraag lijkt het nog te vroeg. Daarvoor is een vergelijkend onderzoek nodig, waarin naast werknemers met verschillen in contractomvang ook mensen zonder betaald werk worden betrokken. Dat zal de onderlinge verschillen in arbeidsbelasting sterk vergroten en daarmee de mogelijkheid van een sterkere samenhang tussen belasting en niet-deelname aan vrijwilligerswerk, conform de overload theorie. Toch mag de betekenis daarvan niet worden overschat, getuige de bevindingen van Faulk (2009, p. 85) die constateerde dat de kans op deelname aan vrijwilligerswerk voor mensen zonder betaald werk niet erg groot lijkt, omdat zij vaak de beroepsmatige netwerken missen die contacten bieden die leiden tot vrijwilligerswerk.

Tegen de overload-gerelateerde hypothese in participeren werknemers met thuiswonende kinderen, die daardoor een grotere totaalbelasting hebben dan werknemers zonder thuiswonende

kinderen, bovengemiddeld vrijwilligerswerk. Het is te veronderstellen dat in dit geval niet de belasting leidend is maar de taak als opvoeder die leidt tot dit vrijwilligerswerk in het verlengde van de opvoederstaak, zoals begeleiding bij sportactiviteiten en bij schoolgebonden bezigheden van hun kinderen. Een mogelijke verklaring voor dit type vrijwilligerswerk kan liggen in een uitbreiding van de assumptie van Faulk (2009), namelijk dat vrijwilligers vaak worden geworven binnen netwerken waarbinnen mensen reeds bepaalde taken of rollen vervullen. In concreto: ouders met thuiswonende kinderen zullen ondanks de extra belasting vaak worden overgehaald, gevraagd of “gestrikt” voor vrijwilligerswerk dat in het verlengde van hun opvoedkundige rol ligt, waarmee ze in hun thuissituatie ervaring hebben opgedaan. Deze verklaring contrasteert met de overload theorie en sluit aan bij de uit andere studies bekende spill-over theorie (Staines, 1980; Wilensky, 1960, 1961; Wilson & Musick, 1997). Deze laatste gaat er in zijn algemeenheid vanuit dat taken die mensen in diverse contexten verrichten vaak een zekere verwantschap zullen vertonen.

Terugkijkend is het bepaald niet onmogelijk dat beide verklaringsmogelijkheden elkaar aanvullen. Dit zou betekenen dat in het ene geval de reeds bestaande belasting vanuit diverse rollen beslissend is voor het al dan niet deelnemen aan vrijwilligerswerk, terwijl in andere gevallen mensen vrijwilligerswerk gaan verrichten in het verlengde van andere bezigheden (hobby, gezin, beroep). Dit laatste kan geheel uit eigen beweging gebeuren dan wel op (dringend) verzoek. Zo zal bijvoorbeeld aan werkende ouders van jonge kinderen om vrijwillige inzet worden gevraagd door professionele krachten bij schoolgebonden bezigheden. Het netwerk van ouders waaruit vrijwilligers geworven kunnen worden is beperkt en enige druk niet uitgesloten. Ouders zullen dan wellicht instemmen, ook indien vrijwilligerswerk als een belastingverzwarende verplichting wordt gevoeld, in casu tegen de overload theorie in.

Een tweede voorbeeld van levensfase gebonden vrijwilligersactiviteiten betreft de ouderenzorg. Het gebeurt herhaaldelijk dat werknemers van middelbare leeftijd en ouder betrokken worden bij de zorg van hun bejaarde ouders, ook indien deze bejaarde ouders in een zorginstelling verblijven. Het gaat dan bijvoorbeeld om vrijwilligerswerk in de vorm van begeleiding bij een jaarlijks uitje, een dagelijkse koffieronde, een wekelijkse “oud-goud” muziekavond, et cetera.

Net als bij het eerder gegeven voorbeeld omtrent het begeleiden van jonge kinderen betreft het ook hier levensfasegerelateerde activiteiten waarbij de grens tussen formeel en informeel vrijwilligerswerk niet altijd scherp te trekken is. De overheid zal deze activiteiten ongetwijfeld verwelkomen als passend bij de participatiesamenleving. De consequentie van de extra activiteiten

BETAALDE ARBEID ALS VERDRINGER VAN VRIJWILLIGERSWERK?

die voortvloeien uit het beroep dat de participatiesamenleving op burgers doet is, overeenkomstig de overload theorie, dat voor deze categorie werknemers dergelijke activiteiten bijdragen aan hun totale belasting en dus ook mee zullen wegen bij het al dan niet verrichten van (andere) vormen van vrijwilligerswerk.

De motivatie om in dergelijke situaties vrijwilligerswerk te verrichten is ambivalent en het begrip "vrijwillig" is dan niet meer uit te leggen als een geheel in vrijheid gemaakte keuze. Het verrichten van vrijwilligerswerk in directe relatie tot andere rollen (bijvoorbeeld als ouder) is ook te interpreteren als "Selbstbezug" (Jakob, 1993), dat wil zeggen als activiteiten gericht op opbrengsten voor de persoon van de vrijwilliger zelf. Maar het daarmee vaak gelijkgestelde etiket "egoïstische vrijwilliger" (Evans & Saxton, 2005) lijkt dan toch ver gezocht, zelfs minder correct. In elk geval wordt breed onderschreven, dat het meer en meer gebruikelijk wordt dat het aanbod aan vrijwilligerswerk aansluit bij iemands levensfase en levenssituatie (Faulk, 2009, p. 84; Jacob, 1993, pp. 280–281).

Naast inhoudelijke discussiepunten zijn er ook methodologische discussiepunten van belang.

Allereerst is het nodig de consequenties van de aard en omvang van de steekproef onder ogen te zien. De bevindingen zijn gebaseerd op een steekproef uit de publieke sector, hetgeen generalisatie van bevindingen naar de totale Nederlandse populatie in de weg staat. Bovendien betreft het een steekproef van zeer grote omvang waardoor de kans op relatief kleine significante effecten toeneemt.

Een tweede punt van aandacht betreft de onderzochte samenhang tussen de gemeten arbeidsbelasting en het verrichten van vrijwilligerswerk, met name de operationalisering van beide variabelen. Arbeidsbelasting is relatief genuanceerd gemeten, op grond van het aantal uren per week dat betaald werk is verricht en de tijd geïnvesteerd in scholing. De operationalisering van deelname aan vrijwilligerswerk beperkte zich echter tot een ja/nee-vraag, terwijl de mate waarin tijd besteed wordt aan vrijwilligerswerk grote verschillen kan vertonen. Meer gegevens bijvoorbeeld over het aantal uren dat aan vrijwilligerswerk wordt besteed, waren echter in dit bestand niet beschikbaar. Ook gegevens over de aard van het verrichte vrijwilligerswerk ontbreken.

Een derde punt betreft de operationalisatie van gezinsgebonden taken. Vanwege de beschikbare data is de variabele thuiswonende kinderen gebruikt. Voor toekomstig onderzoek is het wenselijk de aard van diverse gezinsgebonden taken nader te operationaliseren en de daaruit

voortkomende belasting preciezer te meten. Een dergelijke concretisering zou bovendien meer inzicht kunnen verschaffen in de evidente man/vrouw-verschillen die uit de beschreven resultaten zijn gebleken.

Een vierde en laatste opmerking betreft de ongelijksoortige meetniveaus van de betrokken variabelen, variërend van nominaal tot rationiveau. De meting van de afhankelijke variabele op nominaal niveau betekent dat gebruik gemaakt moest worden van logistische regressieanalyses in plaats van andere meer nauwkeurige en beter interpreteerbare multivariate technieken.

Voor vervolgonderzoek is het nodig rekening te houden met voornoemde methodologische beperkingen, waarbij het aandachtspunt van de operationalisering van vrijwilligerswerk ook in theoretisch opzicht relevant is. Het betreft dan met name de mogelijkheid vrijwilligerswerk te verklaren vanuit een combinatie van overload theorie en spill-over theorie. Geen van beide theorieën is oorspronkelijk slechts ontwikkeld om de deelname aan vrijwilligerswerk te verklaren, maar zeker waar het de groep ouders met thuiswonende kinderen betreft, lijkt met vervolgonderzoek vanuit dit theoretisch kader nog heel wat vooruitgang te boeken. Ondanks genoemde beperkingen van dit onderzoek kunnen we concluderen dat de toenemende arbeidsparticipatie van met name ouderen niet zonder meer tot verdringing van vrijwilligerswerk zal leiden. In het geval van ouderen is deze conclusie vrij zeker vanwege de geconstateerde positieve samenhang tussen leeftijd en vrijwilligerswerk.

Wat is de beleidsmatige implicatie van bovenstaande conclusie en discussie? Er wordt door het overheidsbeleid onder de noemer van de participatiesamenleving een groter beroep gedaan op mensen om zich vrijwillig in te zetten op allerlei gebieden. Met name het beleid van de overheid om ouderen langer thuis te laten wonen en de betaalde professionele zorg thuis en in verpleeg- en verzorgingsinstellingen te vervangen door zorg vanuit het informele netwerk van ouderen – mantelzorg door familie, burens of vrienden – zal leiden tot een toename van de totale belasting van werknemers. Door deze toename van de totale last van werknemers is te verwachten dat het verrichten van georganiseerd vrijwilligerswerk verder onder druk komt te staan, met name die typen van vrijwilligerswerk die niet functioneel gekoppeld zijn aan de rollen die mensen in hun werk of privéleven vervullen. Terwijl het aan de ene kant terecht is kritisch te bezien in welke mate en in welke domeinen de verzorgingsstaat om professionele betaalde inzet vraagt, lijkt de huidige trend van privatisering van verantwoordelijkheden te getuigen van korte termijn opportunisme. Een meer fundamenteel publiek debat over de verantwoordelijkheid van burgers en de voorwaarden daarvoor is dringend gewenst.

NOTEN

- 1 De auteurs danken het Ministerie van BZK voor het ter beschikking stellen van de gegevens uit het BZK Personeels- en Mobiliteitsonderzoek 2008 (zie www.arbeidenoverheid.nl).

REFERENTIES

- Bekkers, R. (2005). Geven van tijd: Vrijwilligerswerk [Giving time: Volunteering]. In Th. N. M. Schuyt & B. M. Gouwenberg (Eds.), *Geven in Nederland 2005: Giften, Legaten, Sponsoring en Vrijwilligerswerk* (pp. 80–92). 's-Gravenhage: Elsevier Overheid.
- Breedveld, K., Klerk, M. de, & Hart, J. de (2004). *Ouderen en maatschappelijke inzet* [Older people and social contributions]. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Breedveld, K., Kamphuis, C., & Tiessen-Raaphorst, A. (Eds.) (2008). *Rapportage Sport 2008* [Reporting Sport 2008]. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Choi, N., Burr, J., Mutchler, J., & Caro, F. (2007). Formal and informal volunteer activity and spousal caregiving among older adults. *Research on Aging*, 29(2), 99–124.
- Coverman, S. (1989). Role overload, role conflict and stress: addressing consequences of multiple role demands. *Social Forces*, 67(4), 965–982.
- Dekker, P., & Broek, A. van den (1999). Civil societies in Noord-Amerika en Europa [Civil societies in North America and Europe]. In P. Dekker (Ed.), *Vrijwilligerswerk vergeleken. Civil society en vrijwilligerswerk* (pp. 69–94). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P., & Hart, J. de (2009). *Vrijwilligerswerk in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk* [Volunteering in multiple forms. Civil society and volunteering]. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Evans, E., & Saxton, J. (2005). *The 21st century volunteer. A report on the changing face of volunteering in the 21st century*. Londen: Synergy.
- Faulk, L. (2009). In gesprek met vrijwilligers: effecten van de levensfase op vrijwillige inzet [Talking with volunteers; effects of life stage on volunteering]. In P. Dekker & J. de Hart (Eds.), *Vrijwilligerswerk in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk* (pp. 83–106). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gelderblom, A., Collewet, M., & Koning, J. de (2011). *Arbeidsmarkt ouderen* [Older workers in the labour market]. Rotterdam: SEOR, Erasmus Universiteit.
- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *The Academy of Management Review*, 10(1), 76–88.

- Greenhaus, J. H., Allen, T. D., & Spector, P. E. (2006). Health consequences of work-family conflict: The dark side of the work-family interface. In P. L. Perrewe & D. C. Ganster (Eds.), *Research in occupational stress and well-being*. Vol. 5. (pp. 61–98). Amsterdam: JAI Press/Elsevier.
- Hart, J. de (1999). Vrijwilligerswerk vanuit tijdbudgetperspectief [Volunteering from a time budget perspective]. In P. Dekker (Ed.), *Vrijwilligerswerk vergeleken* (pp. 143–179). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hart, J. de (2005). *Landelijk verenigd* [Nationally associated]. Den Haag: SCP.
- Hecht, L. (2001). Role conflict and role overload: different concepts, different consequences. *Sociological Inquiry*, 71(1), 111–121.
- Herten, M. van (2008). *Plausibiliteit POLS-module Vrijwillige Inzet 2007* [Plausibility of volunteering 2007]. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor Statistiek.
- Jakob, G. (1993). *Biographie und Gesellschaft. Zwischen Dienst und Selbstbezug* [Biography and society. Between service and self-profit]. Opladen: Leske & Budrich.
- Markham, W. T., & Bonjean, Ch. M. (1996). Employment status and the attitudes and behavior of higher status women volunteers. *Sex Roles*, 34(9–10), 695–716.
- Merens, A., Brakel, M. van den, Hartgers, M., & Hermans, B. (Eds.) (2011). *Emancipatiemonitor 2010* [Emancipation monitor 2010]. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Pearson, Q. M. (2008). Role overload, job satisfaction, leisure satisfaction, and psychological health among employed women. *Journal of Counselling & Development*, 86(1), 57–63.
- Popovic, M., & Boss, E. (2009). *Een pronkstuk uit de collectie: onderzoek naar vrijwilligerswerk in musea* [A showpiece from the collection: A study of volunteering in museums]. Utrecht: Movisie.
- Rotolo, T., & Wilson, J. (2003). Work histories and voluntary association memberships. *Sociological Forum*, 18(4), 603–619.
- Rotolo, T., & Wilson, J. (2006). Employment sector and volunteering: the contribution of nonprofit and public sector workers to the volunteer labor force. *The Sociological Quarterly*, 47(1), 21–40.
- Ruiter, S., & Bekkers, R. (2009). Vrijwillige participatie gedurende de levensloop [Voluntary participation throughout life stages]. In P. Dekker & J. de Hart (Eds.), *Vrijwilligerswerk in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk 5* (pp. 43–63). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Staines, G. (1980). Spillover versus compensation: a review of the literature on the relationship between work and nonwork. *Human Relations*, 33(2), 111–129.
- Voydanoff, P. (1988). Work role characteristics, family structure demands, and work/family conflict. *Journal of Marriage and Family*, 50(3), 749–761.

BETAALDE ARBEID ALS VERDRINGER VAN VRIJWILLIGERSWERK?

- Vries, E. de (2008). *Vrijwilligerswerk in economisch perspectief: een onderzoek naar de motivatie van vrijwilligers* [An economic perspective on volunteering: A study of the motives of volunteers]. Heerlen: Open Universiteit.
- Wilensky, H. L. (1960). Work, careers and social integration. *International Social Science Journal*, 12(4), 543–560.
- Wilensky, H. L. (1961). Orderly careers and social participation. *American Sociological Review Publication*, 26(4), 521–539.
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 215–240.
- Wilson, J., & Musick, M. (1997). Work and volunteering: the long arm of the job. *Social Forces*, 76(1), 251–272.